

הדיון על עתיד עזה צריך להיעשות לאור מספר חלופות

מאת אל"מ (מיל') שי שבתאי

מבט מבס"א, מס' 2,287, 24 ביוני 2024

תקציר: אפשר לתאר חלופות שונות לעתיד עזה. בנייר זה אציג חמש חלופות שהשיקולים לדיון ולבחירה ביניהן הן בליבה האסטרטגית ארוכת הטווח להבטחת קיומה של מדינת ישראל: השמדת היכולות הצבאיות של חמאס; ביטול שליטת חמאס בעזה; והיחסים עם ארצות הברית. שיקולים אסטרטגיים פחות ליבתיים הם החזרת החטופים; הצפון; היחסים עם האזור; והלגיטימציה. החלופות המובחנות בראיית הכותב: חלופת החמאס – הבעייתית ביותר; חלופת הרשות; החלופה הצבאית-אזרחית - נראית המאוזנת ביותר במענה לשיקולים; חלופת הכאוס; וחלופת הריבונות שגם היא בעייתית מאוד. ראוי ונכון להמשיך בדיון השוואתי מורכב על מערכת השיקולים ועל החלופות ולהימנע מדבקות תפיסתית ופוליטית באחת מהן.

הדיון על עתיד עזה מתקבע למספר דעות מובילות, כשהממד הפוליטי גורם להקשחה שלהן ולהעדר שיח משווה. כך, למשל ראש מכון ה-INSS כותב (29 במאי) "כתובת אזרחית חלופית בעזה – צורך השעה", ופותח במילים "אין זמן". מנגד, גבי סיבוני ממכון משגב קובע (24 במאי), ש"אנחנו צריכים להיכנס לרצועה ולקחת שליטה על כל הסיוע ההומניטרי בעזה". וכן הלאה.

אפשר לתאר מספר חלופות שונות לעתיד עזה. בנייר זה אציג חמש. הבחירה ביניהן נכון שתבצע על בסיס דיון משווה. תכנון אסטרטגי נכון יוצר למקבלי ההחלטות מקסימום גמישות, והתנהלות מיטבית מאפשרת לנוע בין חלופות קרובות, כל עוד הן משרתות את היעדים האסטרטגיים.

לפני הצגת החלופות חשוב להגדיר את השיקולים, לפיהן ייבחנו. אלו מייצגים ומתעדפים את היעדים ואת האינטרסים של ישראל. הצעתי לשיקולים הללו ולתיעדוף שלהם:

א. השמדת היכולת הצבאית של חמאס: זהו הצורך האסטרטגי העיקרי. מעמדה של ישראל באזור בראייה צופה פני עתיד רחוק תלויה במסר הברור, שמי שמבצע תקיפה נפשעת כמו ה-7 באוקטובר לכל הפחות מאבד את יכולותיו הצבאיות ואת היכולת לפגוע בישראל לזמן רב מאוד.

ב. ביטול שליטת החמאס בעזה: בהמשך לשיקול הראשון, על ישראל לחתור לכך שכל גורם – ובמיוחד כשהדבר קשור בארגון טרור רצחני - המבצע מהלך התקפי רצחני נגד ישראל יאבד את שלטונו, ומנהיגיו את חייהם. בין האמירה שאי-אפשר לחסל רעיון - במיוחד רדיקלי - לבין האמירה לפיה צריך למחות כל קיום של חמאס - גם אזרחי - יש גוונים רבים של אפשרויות, שחלק לא מבוטל מהם יכול להוות מימוש של ביטול שליטת חמאס.

ג. היחסים עם ארצות הברית: כל חלופה שתיבחר, צריכה לקחת בחשבון את הצורך האסטרטגי בשימור היחסים עם ארצות הברית לאורך זמן. זהו שיקול מורכב כשברקע הפוליטיקה הפנימית בארצות הברית. יכולים להיות חילוקי דעות – ואפילו קשים – עם הממשל האמריקני, פער בעמדות והתעקשות ישראלית הם חלק ממערכת יחסים בריאה בין המדינות, למרות הא-סימטריה הקיצונית ביניהן. ישראל שמרצה את האמריקנים פעם אחר פעם תאבד את מעמדה ב ארצות הברית, עם זאת חשוב לכבד את האינטרסים הגלובליים האמריקניים ולסייע לקידומם.

ד. החזרת החטופים: מדובר בסוגיה חשובה אך בראיית כותב זה היא איננה עומדת באותה רמת חשיבות כמו שני השיקולים האחרים שהם בבחינת צורך קיומי. מדובר בצורך מוסרי וערכי, אולם המציאות היא כזו שאין תוחלת לעסקה כוללת עם החמאס, משום שגורלו התנועתי והאישי של סינוואר תלוי בהחזקת החטופים – כל עוד לא שיקם את ההרתעה שלו נגד העורף הישראלי, דבר שאסור שיקרה – ולכן ימשיך להחזיק בהם ככל הניתן עד שתהיה בידו אופציית הישרדות אחרת. המאמצים להחזרת החטופים בדרכים מבצעיות או בעסקאות מקומיות נכון שיימשכו בכל דרך.

ה. סוגיית הצפון וההתנהלות מול איראן: גם שיקול זה הוא מורכב. מצד אחד חזבאללה מכריז, כי לא יפסיק את הירי לצפון ולא יאפשר את חזרת התושבים בלי הפסקת הלחימה בעזה. מהצד האחר הפסקת הלחימה בעזה ללא השגת היעדים מול חמאס משמעותם פגיעה חמורה בהרתעה מולו ומול איראן. מדובר במבוי סתום, שיכול להיפתר או במלחמה רחבה, שתפגע קשות ביכולות הארגון; או בהסדרה א-פורמלית, שאותה יוכל להציג כהישג או כאי-הפסקת הלחימה, בשעה שהלחימה בעזה נמשכת. לאור המבוי הסתום שיקול זה נדחק למקום נמוך יחסית, על אף שבראייה עקרונית הוא מהותי יותר.

ו. ההתקרבות למדינות המתונות בדגש על סעודיה: המלחמה בעזה, סבב ההסלמה מול איראן והירי החות'י הבלתי פוסק, רק מחזקים את ההבנה בצורך לשלב כוחות. גם אם העיכוב נובע מעניינים של דעת קהל ואינטרסים אמריקנים, הרי שנראה כי הוא ימשיך בסופו של דבר להתקדם, ודווקא המשך ההישגים הצבאיים מול חמאס יחזקו את הבשלתו. לכן זהו שיקול שפחות משפיע על הבחירה בין החלופות.

ז. סוגיית הלגיטימציה: בשיקול זה מתקיים פער. בעוד שבטווח הקצר והבינוני נראה כי ישראל נמצאת תחת לחץ של מוסדות בינלאומיים בסוגיה זו, הרי שבראייה ארוכת טווח יילך וייחשף הפער – שלא לומר התהום – בין האשמות הכוזבות והפוליטיות לבין המצב בפועל בשטח. על אף שהוא מייצר דימויים שליליים, הרי שמדובר באחת המלחמות 'הנקיות' בהיסטוריה ביחס בין שיעור הלוחמים לשיעור האזרחים הנפגעים, ובהיקף הסיוע ההומניטרי הנכנס בשערי עזה. ולכן, על אף הצורך להמשיך ולהיאבק נחרצות בחזית זו ולהטיל את האשמה על מי שנושא בה – החמאס – הרי שבבחירת החלופות זהו שיקול פחות משפיע.

קיימים שיקולים מסדר שני שהם משאביים: העלות הכלכלית של החלופה; משפטיים: חובות ישראל כלפי עזה במסגרת המשפט הבינלאומי, וכיצד מממשים אותן; וחברתיים:

ההשפעה על החוסן הלאומי, אף שזו מוכלת בעיני לשיקולים האחרים. שיקולים אלו נכון שישפיעו על דרך ביצוע החלופה המועדפת ופחות על עצם הבחירה בה.

לאחר שהוגדרו שבעת השיקולים המרכזיים, ניתן להגדיר ולבחון את חמש החלופות:

א. חלופת החמאס: הלחימה בעזה תיפסק, וצה"ל ייסוג ממנה בתמורה לשחרור החטופים ולהפסקת הלחימה בצפון. חמאס מוחלש צבאית יחזור לשלטון ברצועה. חלופה זו מקודמת על-ידי חלק מקרובי החטופים וגורמי אופוזיציה שונים לממשלה, והממשל האמריקני עשוי לתמוך בה במיוחד נוכח צרכיו הפוליטיים. בבחינה של החלופה אל מול מאזן השיקולים ניכר, שהיא אומנם עשויה לקדם את שחרור החטופים והפסקת הלחימה בצפון ועשויה להיתפס כחיובית ביחסים מול ארצות הברית, אך היא פוגעת מהותית בשיקולי הליבה האסטרטגים של השמדת היכולת הצבאית של חמאס וביטול שליטת חמאס בעזה. לא זאת אף זאת, הנחת העבודה שתוביל לפתרון כולל של סוגיית החטופים ואתגר חזבאללה מוטלת בספק, וסביר יותר שהלחימה תתחדש בתנאים פחות נוחים לישראל.

ב. חלופת הרשות: במקביל להמשך הפגיעה הצבאית ביכולות הצבאיות של חמאס ובשלטון, תיבנה חלופה שלטונית וביטחונית שתכלול רשות פלסטינית מתוקנת בשילוב גורמים מקומיים ובגיבוי ובמעורבות קואליציה של מדינות ערב וגורמים מערביים. חלופה זו מקודמת על-ידי ארצות הברית ומדינות אירופיות ברוח תפיסת 'בניין אומה' (Nation building) בשיתוף לכאורה עם מדינות ערביות וכן על-ידי גורמים בישראל הנותנים משקל יתר לעמדה הרשמית האמריקנית. במאזן השיקולים היא מקדמת את השיקול האמריקני ואולי האזורי (מוקדם להגיד האם התמיכה הערבית היא אמיתית או מהשפה אל החוץ בשל לחץ אמריקני), אך קיים סימן שאלה גדול עד כמה יש ביכולתה לתת מענה אמיתי לשיקולי הליבה של הפגיעה בחמאס ומניעת התבססותו מחדש, והיא גם אינה נותנת מענה רחב לסוגיית החטופים ולאתגר בצפון.

ג. החלופה הצבאית-אזרחית: ישראל תמשיך להכות בארגון חמאס – הן ביכולותיו הצבאיות והן במשילות שלו – עד שייחלש מספיק, באופן שיאפשר לגורמים פלסטיניים מקומיים להפוך לדומיננטיים מספיק בשטח על מנת להחליפו, בגיבוי אזורי ובינלאומי ניכר. חלופה זו מקודמת על-ידי ראש הממשלה נתניהו, ובאה לידי ביטוי ברכיבים מרכזיים של החלטות הקבינט. במאזן השיקולים היא נותנת מענה טוב לשיקולי הליבה של הפגיעה בחמאס, ובדיאלוג חיובי מצד שני הצדדים עשויה אף להתקבל בהסכמה בשתיקה' על-ידי האמריקנים וגורמים ערביים ובינלאומיים. היא אינה מספקת מענה ברור לאתגר שחרור החטופים והלחימה בצפון.

ד. החלופה הכאוטית: ישראל תמשיך להכות בארגון החמאס – הן ביכולותיו הצבאיות והן במשילות שלו – ובמקביל תאפשר לגורמים מקומיים, אזוריים ובינלאומיים המעוניינים בכך ליצור חלופות שלטוניות מקומיות בשטח עד להבשלתן לחלופה שלטונית כוללת. לחלופה זו ניתן ביטוי, למשל, בדעה שקראה – לפחות בראשית המלחמה – לסומליזציה של עזה. חלופה זו ניתנת לכנות 'בניין אומה עצמאי מפוקח וחלקי' (Semi self-nation building). החלופה תאפשר לישראל להגדיר מה לא יקרה, ולאחרים מה כן אפשרי. חלופה זו נותנת מענה טוב לשיקולי הליבה בהקשר חמאס, אך היא תהיה מורכבת לעיכול לאמריקנים ולגורמים בינלאומיים אזוריים, והיא אינה מספקת מענה ברור לסוגיות החטופים והצפון.

ה. חלופת הריבונות: ישראל תטיל ממשל צבאי כולל על עזה, תחיל את שליטתה הצבאית והביטחונית והמלאה על הרצועה, ואולי אף תיישב ותספח בפועל חלקים ממנה. חלופה זו מקודמת על-ידי האגף הימני של הממשלה. חלופה זו נותנת מענה

טוב לשיקולי הליבה בהקשר חמאס, ויכול להיות שאף תביא לרווחים בסוגיית החטופים, אך היא תקשה מאוד על היחסים עם ארצות הברית ועל יתר השיקולים.

אם כן, החלופות לעתיד עזה טומנות בחובן דיון מורכב. סביר גם שניתן לנוע בין חלופות ולמזג ביניהן בהתאם להתפתחויות. החלופה שמאזנת – נכון להיום – בצורה הטובה ביותר את שיקולי ישראל **הנה הצבאית-אזרחית**. החלופות הבעייתיות ביותר בהיבט השיקולים הן חלופת חמאס, ומנגד, חלופת הריבונות. ראוי ונכון להמשיך בדיון השוואתי מורכב על מערכת השיקולים ועל החלופות ולהימנע מדבקות תפיסתית ופוליטית באחת מהן.

אל"מ (מיל") שי שבתאי הוא סגן מנהל מרכז בס"א, מומחה לביטחון לאומי, תכנון אסטרטגי ותקשורת אסטרטגית. אסטרטג בתחום הגנת הסייבר ויועץ לחברות מובילות בישראל.